

Pope próbája a' kritikáról, szabad fordításban.

Pope Sándor, ki 1688. született és 1724. eszt. holt meg, az angol költők között több tekintetben nagyon ditséretesen megkülömböztette magát. Azon munkáját, mellyet itt megesmertetni kívánunk, 1710. és így 22. esztendő korában adta ki „*Essay on criticism*” tzim alatt. Johnson, ki egyike a' legélesebben látó angol kritikusoknak, azt mondja erről, hogy olyan éles ész, emberesmerés 's régi és új literaturabeli jártasság találta benne, millyent a' legérettebb korban 's a' leghosszasabb tapasztalás után is kevesen szerezhetnek magoknak. A' munka három részből áll: az első regulákat foglal magában a' leendő mivitelő számára; a' második a' kritikusok hibás izléseinek okait adja elő; 's a' harmadik a' kritikus erköltseit tárgyalja. A' költő mind ezeket nagyon szép versekben írja le, mellyeknek a' következő kivonat vagy szabad fordítás csak árnyékrajzolatja.

Első Rész.

Nehéz megmondani, mellyik nagyobb ügyetlenség, a' rosszszul írás e, vagy a' rosszszul ítéles; de a' kettő közül kisebb véték béketüresünket fárasztani, mint értelmünket rosszsz utra vinni. Az első kevesen, az utolsó számtalanon követik el; míg egy ír rosszszul, tíz bírál hibásan.

Az előtt egy esztelen csak magát tette tsuf tárgyává; most egy poëtikus esztelen sok prosaikusokat tsinál.

Ítéleteinkkel úgy van a' dolog, mint zsebórá-junkkal: egy sem jár egészen úgy, mint a' másik, 's kiki a' magáénak hisz. Valamint a' költőkben az

igaz zseni ritkaság, úgy az igaz izlés is ritkán jut osztályul a' kritikusnak. Mind a' kettőnek az égtől kell világosságot nyerni. Mind az ítélésre, mind az írásra születni kell. Engedd a' tanítást azoknak, kik a' dologban jártasak, 's a' bírálást azoknak, kik magok jól tudnak írni. Igaz, hogy az írók saját elméjek eránt részrehajlók; de nem azok e a' kritikusok is saját ítéletek eránt?

Azomban ha gondosan nyomozunk, úgy találjuk, hogy a' jó izlés magva tsaknem mindenekben megvan, a' természet e' részben legalább egy kis pislogó világot mindennek ad, 's a' kép vonásai igazak, ha homályosok is; de mint a' jól eltalált rajz a' szinadás hibája által eltsufittatik, úgy a' józan ész is a' hamis tudás által megvesztegettetik. Némmeltyek az oskolák labyrinthjában elbódulnak, 's ámbár őket a' természet tsak esztelenekké akarta formálni, nevetséges bohókká lesznek. Mások elmésséget hajhászván, a' józan ész elvészti 's azután, hogy magokat mentsek, kritikusokká lesznek. — Mind az írni tudóban, mind az írni nem tudóban egy-eránt lobogva ég majd egy vágytársnak, majd egy heréltnek boszszusága. Minden esztelenek viszketegek tsufolni, 's örömet a' nevetők között akarnának lenni, 's ha Maevius Apolló trutszára irkál, vagynak mások, kik még rosszszabbul is ítélnék, mint ő ír. —

Sokan előbb szép elméknek 's azután költőknek tartatták magokat, utóbb pedig kritikusokká, 's végre egészen esztelenekké lettek; mások sem nem szép elméjük, sem nem kritikusok, mint az öszvér sem nem ló, sem nem számár. Az ilyen féltudós elmészek olly számosak nálunk, mint a' Nilus partján a' félig eleven férgek; hijános alkotásu felemások, 's olly bizonytalan nemük, hogy nevet sem lehet nekik adni. Őket előlszámlálni száz nyelv kívántatnék, vagy egy olly hiu elmész, ki százakat kifáraszthatna.

Ti, kik hirt másoknak adni, magatoknak érdemelni 's méltó kritikusoknak hivattatni kívántok,

esmerjétek magatokat 's lelketek erejét, értsétek meddig terjed elmétek, izléstek és tudománytok; ne menjétek a' nektek szabott határon túl; legyetek szerények, 's vegyétek észre azt a' pontot, mellynél az értelem és értetlenség egymástól elválnak.

A' természet minden dolognak szabott mértéket és tzel, a' büszke elmének is zabolát vetett. Mint a' tenger, midőn egyfelől tovább terjed, másfelől nagy homokos térséget viszsza ad, úgy a' lélekben is, midőn az emlékező tehetség nagyobb hatalommal bír, a' gondolkodó erő többnyire gyenge, 's a' forró képzelődés sugárai előtt az emlékezés képei könnyen elolvadnak. Egy elméhez az esmereteknek csak egy neme illik; oly szélesen terjed a' mesterség 's oly keskeny az emberi ész, hogy ez csak egy tudományra 'ssokszor ennek is csak egy részére van szorítva. Mint a' királyok, úgy mi is, midőn sokat akarunk elfoglalni, sokszor az elfoglaltat is elvesztjük. Kiki közülünk jól igazgathatná a' maga tartományát, ha annál maradnánk, a' mit értünk.

Mindeneknek előtte a' természetet kövesd 's ítéletedet ezen magával mindenkor egyenlő mesternek szabása szerint intézd. A' természet soha sem hibáz, mindenkor isteni változhatatlan 's közös világosság gyanánt fénylik 's életet, erőt és szépséget ad, mint kutfeje, tzelja 's egyszersmind próbaköve is a' mesterségnek. A' mesterség minden segedelmet tőle költsönöz, kérkedés nélkül munkálkodik 's pompa nélkül uralkodik, valamint az okos lélek a' szép testet élteni, erősíteni 's minden mozdulásában vezeti, ámbar láthatatlan létére csak munkájában mutatja is magát. Azok, kiknek az ég az elmének nagy mértékét adja, ennek még nagyobb mértéke nélkül szükölködnek a' végre, hogy azt jól használhassák; mert az elmesség 's ítélő erő sokszor ellenkezésben vagynak egymással, jóllehet, mint a' férj és feleség, egymás segedelmére rendeltettek. Az első a' Muzsák lovát inkább tartozik vezetni, mint sarkantyuzni, 's inkább tüzet mértékelní, mint futását siettetni; ezen szárnyas ló, mint a' jó vérü paripa akkor mutat igaz bátorságot, mikor futásában viszzatartóztatik.

A' régiektől nem kigondolt, hanem eltalált szabások nem egyebek, hanem a' természetnek, de rendbevett természetnek diktálásai, 's a' szabadsághoz hasonlók lévén, tsak a' magától rendelt törvények által vagynak megszorítva.

Értsd meg: mikép tanít regulájival a' tudós Görögország, mikor kelljen merészen repülni, 's mikor a' repülést tartóztatni. Magasan a' Muzsák hegye tetején láttatta fíjait, kiszabta a' nehéz ösvényt, mellyen jártak, 's meszsziről mutatta nekik a' szép jutalmat 's egyebeket is tüzelt a' merészen menésre. Így a' nagy remekek igaz szabásokat adtak, 's köztölték a' világgal, a' mit az égtől nyertek. A' nemes szívü bíráló a' költő tüzeit nevelte 's másokban eránta okos tsudálkozást gerjesztett. Akkor a' kritika a' Muzsa szolgáléánya volt 's foglalatossága abban állott, hogy azt jobban kedveltette 's szépségét kellemesebb öltözetben mutatta. De későbbi tudósok ezen tzelt elhibázván, midőn az aszszony szerelmét meg nem nyerhették, szobaleányaét keresték, 's ellenséges indulatból saját fegyvereikkel támadták meg magokat a' költőket, 's ezek között leginkább azokat gyűlölték, kiktől tanultak. Hasonlók azon kuruzsolókhoz, kik az orvosok tanításai által az orvoslás mesterségét utánozni tanulván, 's félig tanult tudományokban büszkélkedvén, magok gyógyitanak 's tanítójikat mint tudatlanokat oltsárolják. Sokan sokat lopnak a' régiek könyveiből úgy, hogy sem az idő, sem a' molyok nem prédáltak annyit belőlek, mint ők. Mások minden találós ész nélkül lévén, a' legostobább utmutatást adják, mikép kelljen költeményt írni. Az egyik a' józan észen kiad, hogy tudósságát fitogathassa, a' másik az író értelmét a' világból egészen kimagyarázza. —

Ti tehát, kik az igaz izlés útján akartok járni, esmerkedjete meg minden régi írónak tulajdon lelkével, munkája tárgyával 's tzeljével. Minden időbelinek saját vallásával, tartományával és ideje lelkével. Ha mind ez egyesítve szemetek előtt nem

forog, úgy lehettek tsufolók, de igaz bírálók nem. Homér legyen tanulástok 's gyönyörködéstek tárgya; olvassátok ötet nappal, 's elmélkedjete róla éjjel; belőle vegyétek ítéleteteket 's maximájitokat; ő vezessen a' Muzsák forrásához; munkáját szüntelen forgassátok 's magyarázója a' mantuai Muzsa legyen.

Midőn a' fiatal Máró heves lelke azon munkát, mellynek a' végzése szerint Roma halhatatlanságát feljülni kelle, írni szándékozott, talán azt hitte, hogy ő a' kritika törvényein feljül van emelkedve 's nem akart másból, hanem csak a' természet forrásából meríteni, de mikor a' munka minden részeit megvizsgálta, úgy találta, hogy a' természet és Homerus egészen egyek. Elbámulva meggyőződésén keskenyebb határok közé vette merész plánját, 's olly szorosan a' regulákhoz alkalmaztatta dolgozását, mintha minden sorait végig nézte volna a' stagirai völgy. Tanuld ebből a' régiek reguláit betsülni; ki ezeket követi, az a' természetet másolja le.

Azomban némelly szépségekre a' regulák nem tudnak megtanítani; mert néha többet tesz a' szerentse, mint a' gond. A' költés mestersége hasonló a' muzsikához; mind a' kettőben számtalan kellemegek vagynak, mellyeket a' mesterség nem taníthat, 's mellyeket csak a' remek elme ér el. Midőn ott, hol a' regulák eléggé meszsze nem terjednek (mert ők csak segédek a' tzielra), egy szerentsés szabadság a' szándékot előmozdítja, akkor a' szabadság törvény. Így a' Pegasus néha sebes futásban merészen elhagyja a' szokott utat, rövidebbet választ, 's az alacsony köznép sorompójin nemes büszkeséggel keresztülrontván, mesterség országán kívül tartzkodó séget foglal el, melly az értelem ítéletén túl a' szívet hirtelen megnyeri 's egyszerre a' tzielhoz visz. Így sokszor a' kilátás szokatlan tárgyak, meredek kősziklák 's formátlan bértzek között még inkább bájol. A' nagy zseni néha ditsóségesen általhágja a' regulát, 's olly hibát követ el, mellyet a' kritikus nem mer gántsolni. De ha

szintén a' régiek saját regulájikat megsértik is (mint a' királyok a' magok által adott törvényeket) még is ti újabbak óvjátok ettől magatokat; vagy legalább ha a' törvényt megsértitek, annak tzelját soha el ne hibázzátok; a' megsértés is ritkán 's csak szükség idején történjék, 's a' régiekben mindenkor segítséget találjon: különben a' kritika kéméletlenül kikél ellenetek, megtámadja hireteket, 's törvényei tekintetét fentartja.

Tudom, hogy vagynak olyak, kik büszke képezeleteikben a' szabadabb szépségeket még a' régiek-nél is hibáknak tartják. De némelly képek egyes részeikben 's igen közlről nézetve helyteleneknek 's formátlanoknak látszanak, mellyek ha illó távolyságban vagynak, 's szükséges erányban állanak a' világossághoz, szépséget és kellemet nyernek. A' bölts hadvezér nem mindenkor egyforma rendbe 's szép sorba állítja seregeit, hanem a' helyhez 's alkalomhoz szabja magát; néha titkolja erejét, sőt úgy tesz, mintha futna; 's fortély az, a' mi benne hibának látszik, 's nem Homér szunnyadozik, hanem mi álmadozunk.

Örökké zöldellő borostyánnal ékesítve áll a' régiek óltára feljül emelkedve a' gántsolás szentségtörő kezein 's bátorságban a' tűz lángjaitól, az irigység dühösségétől, a' pusztító háborutól és a' mindent elnyelő időtől. Nézzed, mint visznek számokra minden éghajlatokból a' tudósok tömjént; halljad, mint énekelnek nekik minden nemzetek nyelvei magasztaló paeanokat. Ezen méltó ditséretre egyesítsük mindnyájan szavainkat, 's tegyük teljessé az emberi nemzet éneklő karját. Idvezek legyetek szerentsésebb napokban született győződelmes költők, mindenfelé terjedő ditsóság halhatatlan örökösei, kiknek hire, mint mentekben a' folyamok, az esztendőök számával nőttön nő. A' ti nagy neveiteket utóbb születendő nemzetek is fogják zengeni, 's még azon világok is tapsolva emlegetni, mellyek ezután találtnak fel. Ó vajha menyei tüzeteknek egy kis szikrája lelkesithetne engemet, legutolsó legkisebb

gyermekteket, ki gyenge szárnyakkal utálatok repülök 's égek, mikor titeket olvaslak, 's remegek, midőn irok, hogy tanithassam az üres elméket egy nekik idegen tudományt megesmerni, a' jelesek eszét bámulni 's a' magokéről kételkedni.

Második Rész.

Minden okok között, mellyek az ember tétovázó ítéletét megvakítani 's az elmét rozsosz utra vezetni összeesküznek, legnagyobb erővel a' kevélység, a' bohók mindenkori hibája, zavarja meg az erőtlen fejeket. A' mit ezeknek a' természet a' betsből megtagad, azt kevélység által bőven helyrehozza, mert úgy tapasztaljuk, hogy a' lelkekben is, mint a' testekben, az elevenítő vér nemlétét puffasztó szél pótolja ki. Hol elme nints, ott védelmünkre a' kevélység lép fel, 's az ész nagy lézagját kitölti. De midőn az okosság ezen felhőt eloszlatja, akkor az igazság elleneállhatatlan fénnel reánk derül. Ne bizzál felettébb magadhoz, hanem hogy hibáidat állallathassad, fordítsd hasznodra minden barátodnak 's minden ellenségednek tanácsát. A' keyes tudás veszedelmes dolog; vagy mélyen merítsd, vagy meg se kóstold a' Muzsák forrását; itt a' kitsinyenkint iddogálás az ész megéréségét, a' bőven ivás viszont kijózanítja. Merész ifjuságunkban a' Muzsa bár mi tsekély ajándéka által is felhevülven, a' mesterségek hegyének tetejére sietünk, alacsony állóhelyünkből csak keskeny kört látván 's az ut hosszúságát nem sejdítvén. De midőn tovább megyünk, bámulva új meszszeségeket 's végetlen tájakat szemlélünk előttünk. Így a' magas Alpesekeket bátor szívvvel 's jó kedvvel készülünk meghágni; tul megyünk a' völgyeken, 's azt hisszük, hogy már a' felhőkön feljül vagyunk, hogy az örökös Havasokon már gyóztunk, 's az első hegyeket és felhőket a' legútolsóknak tartjuk; de midőn ezekre felérünk, akkor borzadunk az ut hosszúságán 's az új fáradságokon; a' szélesedő kilátás elfárasztja vándor szemünket;

halmokon halmok , Alpeseken Alpések mutatják magokat.

A' józan bíró az elme szüleményeit olyan lélekkel olvassa , millyennel azokat a' költő irta : az egészt veszi szemügyre , nem akar kisebb hibákat találni ott , hol a' természet erősen meghatja 's szívét lelkesedés heviti ; 's nem fösztja meg magát a' gántskeresés alacsony gyönyöre miatt azon nemes örömtől , mellyel őtet az elmésség kínálja. De a' hidegen tsinos és alacsonyán rendszeres verseknél , mellyek soha sem nem áradnak , sem nem apadnak , 's hibáktól félvén , szüntelen egy hurt pengetnek , a' gántsolásra ugyan nem , de az aluvásra hajlandók vagyunk. Az elme munkájiban is , mint a' természetében , nem az egyes részek helyessége bájol ; nem az ajakok vagy szemek magok teszik a' szépséget , hanem az egésznek egyesült ereje. Így , midőn egy pompás épületet (a' világnak , még Romának is tsudáját) szemlélünk , nem egyes részei ragadnak bámulásra , hanem mindennek szép egyesülése tsudáltatja magát a' szemmel , nem a' magasság , szélesség vagy hosszúság , hanem a' merészen és rendszeresen alkotott egész.

Ki egészen hibátlan munkát reményl látni , az ollyat reményl , a' mi soha sem volt , nintsen és nem is lesz. Minden munkánál az írónak tzélja legyen előtted ; mert tsak azt a' kört kell nézni , mellyet magoknak szabtak , 's ha ki tzéljához jó eszközöket választ 's azokkal böltsen él , tsekély hibái mellett is kedvellést érdemel. Mint a' jónevelésű ember , ugy a' költő is sokszor ejt apró hibákat , hogy nagyobbakat elkerülhessen. Vesd meg a' minden szón akadózó kritika regulájit , mert némelly tsekélységek nemtudása ditsőség. Sokan forrón szeretvén valamelly mellékes tudományt , az egésznek betsét szüntelen valamelly részétől függesztik fel ; okfejeket emlegetnek , de tsak saját előítéleteiket követik 's valamelly kedvelt képzelmenyeknek mindent feláldoznak.

Egykor , azt mondják , Mancha vitéze egy köl-

tővel találkozék 's olly szépen és böltsen beszélgete vele, mint tsak Dennis a' Görögök játékszinéről beszélhet, 's mind azokat eszteleneknek és bolondoknak mondá lenni, kik Aristoles szabásaitól eltávoznak. A' költő illy jeles bírón örvendve, elolvasá előtte egy játékát, tanátsot kére tőle, felvilágosítván előtte a' tárgyat, a' tsumót, a' szokásokat, az indulatokat, egységeket 's a' t. 's mind ezek szorosan a' regulákhoz valának alkalmazva, de tsak úgy, ha a' hartz a' játékból kimaradna. „Hogy hogy, a' hartz maradjon ki?” felkiálta a' vitez. Igen is; külömben vétenénk a' Stagiritá ellen. „Nem, betsületemre mondom,” felele amaz haraggal, „a' vitézek, lovak, fegyvervivők, semmiképen ki nem maradhatnak.” Kitsiny nekik a' játékszin. „Építs hát ujat vagy játszasd darabodat a' mezőn.”

Igy a' nagyobb tsudálatosságu, mint értelmű 's tsak a' tsekélységekben akadozó bírák rövidlátók lévén, részrehajlásból szoktak itélni, mint sokan más tekintetekben is sokat abból tenni.

Némellyek tsak tsillámló képzetekre szorítják izléseket, azt akarják hogy minden sor szikrát üssön, ki magából, olly munkában gyönyörködven, melyben egy igaz 's helyes gondolat sints 's melly tsak tündöklő elmesség rendetlen öszvehalmozásából áll. E' szerént az illy költők némelly képirókhöz hasonlitanak, kik mezétlen természetet 's eleven kellemet festeni nem tudván, annak minden részeit arannyal és drága kövekkel elborítják, 's mivészségbeli tudatlanságokat tzifraságokkal rejtik el. Az igaz elmesség nem egyéb, mint illő ruhába öltöztetett természet; olyan mi, a' mi sokszor gondoltatott, de soha olly jól ki nem fejeztetett, a' minek igazsága mindjárt első látásra szembetűnik, 's a' miben, mint tükörben, lelkünk saját képét meglátjuk. Valamint az árnyékok a' világosságot kellemesebbé tesz, úgy a' kifejezések egyszerűsége emeli az elmesség betsét; mert könnyen árthat a' költeménynek a' kelleténél több elmesség, mint a' vér felesleges sokasága halálos a' testnek.

Mások minden gondjokat a' nyelvre fordítják 's a' könyveket, mint az aszszonyok a' férjfiakat tsak ruhájok szerént itélik meg; ditséreték mindenkor ebből áll: szépen van írva, a' kifejezett dolgot nem veszik szorosan. A' szók olyak, mint a' fa levelei, hol ezek igen bővelkednek, ott az értelem gyümöltse ritkán diszlik. A' hamis ékesszóllás, mint az üveg prizma, mindenfelé terjeszti a' tzifra színeket, mellyek miatt a' természet igaz ábrázatját nem láthatjuk, minden tarkán barkán tsillog megkülömböztethetés nélkül. Ellemben az igaz kifejezés, mint a' változatlan nap, mindent, a' mire fénye intézve van, megvilágosit, szépít és megaranyoz, de el nem változtat. A' kifejezés ruhája a' gondolatnak 's annál jobban illik, mennél szorosabban a' testhez áll; a' pompás szódba öltöztetett hitván képzelet a' fejedelmi ruhába öltözött paraszthoz hasonlít; mert különböző tárgyakhoz különböző írásmód illik, mint az udvari, városi és falusi emberekhez is különböző öltözet. Némelylek elrégisedett szóokban keresnek ditsőséget, a' beszédben ó, a' gondolatokban új módot követvén. Az illy fáradságos, illy különböző írásmóddal előadott semmiség, az ostobáknál ditséretet, az értelmeseknél szánakozó mosolygást nyer. Ezek szegénységekben azzal a' ruhával kérkednek, mellyet még tegnap valamelly gazdag viselt, 's nyomorultul utánozzák a' régieket, mint az olly majmok, mellyek őseink köntösébe öltöztetnek. A' szókkal ugy van a' dolog, mint a' modékkal, mind az igen régiek, mind az igen újak nevetségesek. Ne légy az első az új szók próbálásában 's ne az utolsó a' régiekkal felhagyásban.

Legtöbben tsak a' kellemes hangról itélik meg a' költő énekét, 's ezeknek a' szépen hangzó jó, a' darabos rossz; 's ha bár a' Muzsa száz más kellemekkel ékeskedik is, tsupán szavát tsudálják ezenzengedező bohók, kik tsak füleik tsiklandoztatása, nem szívek jobbitása végett mulatnak a' Parnassuson, mint sokan nem a' tanítás, hanem a' muzsika kedvéért járnak a' templomba. Hadd az illye-

neknek döngetni kedvelt rémeiket 's tudni, mi gördüljön kellemesen és lankadtan, 's részedről ditsérd azt a' verset, mellyben elevenség és erő egyesítve van.

A' kifejezés könnyüése nem a' vak szerentse, hanem a' mesterség mive, valaminthogy a' tanult tántzoló mozgásai látszanak legkönnyebbeknek lenni. Nem elég, hogy darabosság ne sértse a' fület, a' hang, az értelem viszszaengése is legyen. Tsendes és szelid, midőn a' hives Zephyr lengedez, 's még szelidebb és tsendesebb, midőn a' lassu patak tsergedez; de mikor a' habok dühössége a' partot verdesi, akkor a' vers is harsogva riadozzon, mint a' hegyekről sebesen rohanó víz.

Kerüld a' kisiető szélsőségeket, 's ne essél azok hibájába, kik vagy igen elevenen, vagy igen bádjadtan illettetnek meg. Minden tsekély hibánál igen érzékenynek lenni kevélység 's értetlenség. Az ilyen ész bizonyosan nem legjobb, valamint az olly iny sem, melly mindentől tsömörlik, 's az olly gyomor sem, melly semmit sem emészt meg. De minden helyes szóllás se ragadjon magadon kívül. Az esztelen tsudál, midőn a' bölts javall; valamint a' ködben minden nagyobbnak látszik, ugy az ostobaság is mindent kész nagynak és ditsőnek nézni.

Némellyek a' külföldi írókat, mások a' hazajokbelieket megvetik; ismét egyebek tsak a' régieket, vagy tsak az újakat magasztalják. Igy sokan az elmét, mint a' hitet, tsak egy felekezethez kötik, 's minden egyéb felekezeteket gyűlölnék; az idvességet keskeny körbe szorítják, 's azt akarják, hogy tsak egy résznek ragyogjon a' nap, melly pedig nem tsak a' déli tartományokban, hanem a' hideg éjszakon is érlel szép elméket 's nem tsak a' régi időknek fénylett, hanem nekünk is világít, 's az utóbbi világot is fogja melegíteni; 's mindenneknél volt, van, és lesz nevedezés és hanyatlás 's tiszta és homályos napok változása. Ne nézd tehát ha régi e vagy új az elme, hanem a' hamisat vedd meg 's az igazat betsüld.

Sok nem meri soha a' maga ítéletét kimondani, hanem a' sokaságét bohón felkapja 's tsak mások látása szerint okoskodik, 's olly esztelenséget állit, mellyet nem maga gondolt ki. Sok tsak az írónak nevérol, nem munkájiról hoz ítéletet, 's nem a' könyveket ditséri vagy alázza, hanem szerzőjiket. De mind ezen szolgai lelkek között legroszszabb az, ki kevély ostobaságban a' nagyokkal köt frigyét, 's azoknak asztalánál uri jóakarójihoz esztelenséget visz vagy tőlök költsönöz. Nyomorult és hitván egy madrigál, ha én vagy más rossz verselő készitené; de ha gazdag ur szüleménye, mint fénylik akkor benne az elme, melly ditsó az írásmód! A' felszentelt nagy név előtt minden hiba eltávozik, minden sortömve van jó gondolatokkal.

Az alsó köznép ekképen utánozás miatt hibázik; a' tudósok ellemben különözés által tsábittatnak el. Ezek annyira gyűlölik a' tudatlan sokaságot, hogy midőn ez az igazat eltalálja is, ők szántszándékkal hibáznak. Így kerülük az egyháztól elszakadtak az egyszerű keresztényeket, 's azért esnek kárhozatba, hogy kelletténél több eszek van. Némellyek reggel ditsérik azt, a' mit estve oltsárolnak, 's mindenkor legutolsó vélekedéseket tartják legjobbnak. Ezek a' Muzsát úgy nézik, mint egy örömeányt, most imádják, majd utálják azt, fejek egy rosszszul erősített 's rosszszul őrzött várhoz hasonlít, 's szüntelen az értelem és értetlenség között tántorognak. Kérd tőlök ennek okát; az ember mindennap tanul, ezt felelik, 's holnap okosabb lesz, mint ma volt. Tsupa böltseségből atyjainkat ostobáknak tartjuk, 's nálunknál böltsőbb fujaink is kétség kívül azoknak fognak minket is tartani. — —

Ki tsak a' maga nyájabelieket betsüli, az magához mér mindeneket, 's azt hiszi, hogy az érdemet tiszteli, midőn tsupán magát magasztalja fel.

Az irigység árnyékként követi az érdemet, de egyszersmind, mint az árnyék, valami, valóság létét bizonyítja; mert mint a' megsetétedett nap, úgy az irigylett talentom is tsak az ellenekben álló, testnek

homályosságát mutatja. A' nap heves sugárai könnyen támasztanak gőzőket, mellyek fényét meghomályosítják. De ezen gőzfelhők is szépítik útját, új fénysugárakat vetnek vissza 's a' nappalt világosabbá teszik.

Legy első az igaz érdem megkülömböztetésében; el van veszve annak ditsérete, ki addig várakozik, míg mindenektől unszoltatik a' ditsérésre. A' mostani költemények, fájdalom! keves ideig maradnak fenn; illik korán éltetni híreket. Nintsen már az az arany idő, mellyben a' Patriarcha költők ezer éveknél többet számláltak, a' hír név, ezen második életünk, rövid ideig tart, annak is hatvan esztendő a' legszélsőbb határa; 's már a' fiak atyjaik nyelvét kihalni látják.

Az elme, ezen szerentsétlen adomány, mint tsaknem minden balul itélt dolgok igen tökéletlen pótoléka azon irigységnek, mellyet támaszt. Tsak ifjúságunkban kérkedünk vele; de ezen hiu kérkedés igen hamar elenyészik, mint a' szép virág, mellyet a' kora tavasz ajándékoz, melly kellemsen nyilik ki, de már kinyiltával hervad. Mi a' szép elme, mellyre olly igen vágyunk? ollyan feleség, mellyet mások örömére tartunk. Már 'akkor is, midőn leginkább ditsértetik, nyugtalanító birtok, mellyből mennél többet adunk, annál több kívántatik, mellynek hírét nagy munkával szerezzük 's igen könnyen elveszesztjük, melly sokszor ad kint, de tökéletes kedvességet soha sem, mellytől a' hitványok rettegnek, a' jók idegenkednek, 's mellyet az esztelenek gyűlölnék 's a' gonoszok üldöznek.

Ha az elmének a' tudatlanság miatt ennyit kell szenvedni, legalább a' böltsek ne legyenek ellenségei. Hajdan azok, kik magokat vele megkülömböztették, jutalmat nyertek, sőt azok is magasztaltattak, kik utána szerentsésen törekedtek. Ha bár a' győzodelmi pompa tsak a' hadvezéreket illette is, de koszoruk sokszor ékesítették más vitézek fejét is. Most azok, kik a' Parnassus tetejére érnek, abban

fáradoznak, hogy másokat onnét letaszithassanak. Minthogy minden író t önség és irigység lelkesít, az egymással hartzoló elmék az esztelenség tsuffjává lesznek. De a' leghitványabbak legidegenebbek másokat ditsérni, mert minden rossz író egyszersmind rossz barát is. Melly tévelygő utakra 's hány alacsonyosságokra tsábitja el a' halandókat a' hir forró szeretete! soha se kérkedjél a' ditsőség illy kegyetlen szomszúságával 's a' kritikusan soha az embert el ne hadd enyészni. A' jó szívnek és jó észnek mindenkor egyesülve kell lenni ; hibázni emberi, megbotsátni isteni tulajdon.

De ha nemes lelkekben még is marad boszszuság és komor kedvetlenség sepreje, öntsétek azt a' vétkekre 's ne féljete, hogy az illy bűnös időben tárgyat ne találjatok. Az otsmány tréfa soha sem érdemel botsánatot, ha bájolás végett vele mesterség és elmesség öszevesküsznek is ; mikor pedig ostobasággal párosodik, akkor épen olly gyalázatnak kell azt tartani, mint a' tehetetlenséget a' szerelemben. Az efféle gaz a' bujaság, henyélés és gazdagság idejében termett és hirtelen elhatalmazott, midőn még a' hívalkodó fejedelem tsupán a' szerelemről aggódott, a' tanátsban ritkán, a' táborban soha sem jelent meg, az országot katzér aszszonyok igazgatták, az udvarnokok szemtelen tréfákkal teljes játékokat irkáltak, az elmesség zsoldot kapott 's a' nagy uratskák elméskedtek, a' szépek az udvarnokok játékinál epedeztek 's egy álortza sem maradtott guny nélkül, egy szem sem rejtezett szerényen 's a' szüzek azt mosolyogták, a' min előbb el szoktak pirulni. Az utóbb következett idegen kórmány zabolátlansága Setin merész tudományának minden mételyét magába vette ; hitetlen papok a' népet felvilágosították, 's olly kellemes utakat nyitottak az idvességre, hogy még az ég alattvalóinak is illendőnek tartatott szabadságokat mennél tovább terjesztetni, 's az Isten hatalmát keskeny határok közé szorítani. Ekkor a' predikáló székek kémélve osztogatták feddéseiket 's a' vétkek hizelkedőjivé lettek.

Titánjai ekképen neki bátorodván, az eget ostromolták 's a' nyomtató sajtók Isten-káromló írásoktól izzadtak. Ti kritikusok az ilyen szörnyegekre szörjátok nyilaitokat, ellenek intézzétek mennyköveiteket 's rajtok töltsétek boszszutokat. De kerüljétek azoknak hibáját, kik botrántoztató keménységgel minden költőt vétekbe kevernek és kárhoztatnak. A' rühesek mindeneket rüheseknek tartanak, mint a' sárgaság nyavalyájában lévők mindent sárgának látnak.

Harmadik Rész.

Tanuld meg tehát millyen erköltsökkel kell a' bírálónak ékeskedni; mert a' tudás tsak kötelességének fele. 'S nem elég, hogy izlést, ítéletet és tudományt magadban egyesíts; mindenből, a' mit szóllasz, igazság és nemésszivűség tündököljön ki, hogy kiki ne tsak értelmédet betsülje, hanem barátságodat is keresse.

Hallgass, mikor kételkedel, 's még akkor se szóllj megbizottság hangján, mikor meg vagy győződve. Sok makatsan kevély bohókat esmerünk, kik ha egyszer tévednek, tévedésekben állhatatosan megmaradnak; de te inkább örömet megvalld hibázásodat, 's minden mai napod a' tegnapiak bírálója legyen.

Nem elég, hogy ítéleted mindenkor igazságod épüljön; a' vastagon mondott igazság sokszor többet árt, mint a' tsekély tévelygés. Az embereket úgy kell tanitanod, mintha nem tanítanál, 's a' mit nem tudnak, úgy mondanod nekik, mintha elfelejtettek volna. A' kitetsző nagy észtsak a' tsinos erkölts kedveltetheti meg, e' nélkül még az igazság sem tetszik.

Tanátsodat szíves készséggel add; mert az észtszel fösvénykedés legilletlenebb fösvenység. Alatsny kedvezésből soha hitelességedet el ne áruld, 's udvariságból soha igazságtalan ne legy. A' böltsek neheztelésétől nints mit tartanod; azok, kik ditsé-

retet érdemelnek, legkönnyebben eltűrik a' gántsolást.

Vajha a' kritikusok mindenkör illy nemes szabadságot mutatnának; de Appius, mint egy vén tyrann, minden szónál tűzbe jó 's fenyegetődző szemeit meregetvén rettenetesen kél ki. Legveszedelmesebb az ostoba gazdagokat gántsolni, kiknek jusok van büntetetlenül ostobáskodni. Az illyenek elme nélkül költőkké, 's tudomány nélkül doktorokká lehetnek, mihelyt nekik tetszik. A' gyűlölt igazságokat hadd a' satyráknak, 's a' hízelkedést az ajánlások tsapodár írójainak, kiknek, mikor ditsérnek, tsak annyit hisz a' világ, mint mikor azt ígérük, hogy az írással felhagynak.

Sokszor legjobb a' gántsolást viszzatartóztatni; 's a' bohók szilajságát tsendesesen tűrni; hallgatásod többet használ nálok, mint tsufolásod; mert ki győzne olly soká gúnyolódni, mint ők irnak. Szünet nélkül döngve járák ők álmosan pályájokat 's, mint a' gyermekek tsigája, tsak hosszas korbátsolás után jutnak nyugalomra. Még hibájok is tsak pályafutások megújítására ösztönözi őket, mint sokszor a' lovakat a' botlás serkenti az ügetésre. Hány költők vagynak, kik a' hangoknak és szótagoknak öszveszedésében megőszülvén, vénségekben is eszelő és szszel rimezésre kinszeritik agyvelejeket, 's belőle, hogy rimezhessenek, az utolsó tseppet is kifatsarják.

Illyen szemtelen költők nagy számmal vagynak; de igazat mondvá vagynak elég bírálók is, kiket hasonló dühösség szállott meg. A' buta könyvbuvár, ki sok könyvekből magát tudatlanná olvasta 's fejét tudós pozdorjával teletömte, magának tart épületes letzkéket 's tsak azokat hallgatja figyelemmel. Mindent olvas 's mindent megtámad a' legelső költőtől fogva a' legutolsóig; az ő vélekedése szerint tsaknem minden író meglopja mások munkájit. Nevez neki valamelly ujonnan készült játékot, „ő barátja ezen költőnek 's megmondotta neki hibájit, de mellyik költő szeret jobbitani?” Az illy eszelőstől a' legszentebb hely sem menthet meg, fuss bár az

oltárhoz ott is halálra kinoz fetsegésével ; mert az esztelenek oda is berohannak , hová az angyalok félnek menni. A' szerény ész magához felesleg nem bizván vigyázva beszéll ; örömetst otthon marad 's nem kóborol meszsze ; ellemben a' tsatsogó értetlenség szilajon ide 's tova kalandoz, megállapodás nélkül megy , tör ront mint a' mennydörgés.

Hol van az az ember, ki bevehető tanátsot nyájasan ad, örömetst tanítván örömetst tanul, sem kedvezéstől, sem gyűlöléstől, sem előítélettől elfoglalva nintsen, ki tudós 's még is tsinos erköltsü, 's tsinos erköltse mellett egyenes szivü, szerényen merész 's szeliden kemény, ki barátja hibájit bátor szivvel megmondja 's ellensége érdemét is örömetst ditséri, kinek izlése tiszta 's egyszersmind illendő kiterjedésü, kiben könyvek és emberek esmereté, nemes társalkodás, kevélységtől ment lélek egyesül, 's ki örömmel ditsér, ha ditsérésre oka van? Illyek voltak hajdan a' bírálók ; ilyen nemeseket esmert Athene és Roma jobb időkben, ha bár kitsiny számmal is. Legelsőbbben a' hatalmas Stagirita indult el a' partról kiterjesztett vitorlákkal a' mély tengerre, bátorságosan evezett és meszsze fekvő tartományokat fedezett fel, a' maeoniai tsillag által vezéreltetvén ; 's költők, kik elébb határtalanul szabadok 's vad szabadságokban kevélykedők voltak, elfogadták törvényeit meggyőződve, hogy annak, ki a' természetten diadalmaszkodott, az elmén is illik uralkodni.

Horátz még most is szüntelen bájol gondatlan kellemével, 's tudós rend nélkül észts tsatsog belénk ; énekei jó barát hangján a' legjobb tanuságokat a' legkönnyebb uton közlik velünk. Ő, mind itéletével, mind elméjével főhelyen állván, merészen gátsolhatott volna, és még is tsendes vérrel ítelt és tüzesen énekelt. Szabásai tsak arra tanitanak, a' mit munkáji lehellnek. A' mi kritikusakink ellenkezőleg tselekesznek, itéleteikben hevesek, verseikben hidegek, 's Horátz nem szenved többet rossz fordítóji miatt, mint regulájának rossz alkalmaztatása miatt a' kritika.

Homér énekei szebbekké lesznek, midőn őtet Dionysius magyarázza, 's minden soraiból új szépségeket hív elő.

Petronius mesterség és képzelődés által tetszik, benne az iskolai tudósságnak mélysége az udvari ember könnyűségével egyesítve van.

Quintilian termékeny munkájában a' legjobb szabásokat 's a' legvilágosabb tanításmódot nemes komolysággal szépen egyeztetve találjuk, mint midőn egy gazdag tárházban a' hasznos fegyverek jól és kellemesen vagynak elrendelve, nem annyira a' végre, hogy a' szemet gyönyörködtessék, mint azért, hogy szükség idején készek legyenek a' használásra.

Téged merész járásu Longin mind a' kilentz Muksák lelkesítenek 's ítéletedet költői tüzze hevitik. Bátor szívű bíró, ki igazság mellett buzog, ki forrón mond ítéleteket, de mindenkor igazságosokat, minden törvényeit saját példájával erősíti 's maga is felséges, mint tárgya.

Igy sokáig jeles kritikusok uralkodtak, a' visszaéléseket gátolván 's hasznos törvényeket adván; 's Romának és a' tudománynak országolása egyaránt terjedett, 's hová az elsőnek sasai repültek a' mesterségek is mindenüvé utánok mentek; 's utóbb mind a' ketten egyenlő ellenségek prédájivá lettek; 's azon egy idő látta mind a' tudományok, mind Roma enyészttét. Azután az önkényű uralkodás 's a' habona egyesítették magokat 's mint az első a' testet, úgy az utolsó a' lelket járomba vetette. Ekkor sok volt a' hit, keves az értelem, az ostobaság és jószág egynek tartatott; egy második özönvíz elborította a' tudományokat.

Utóbb Erasmus, ez a' nagy, de sokszor megsértett név, a' vad kor sebes áráját hatalmas kézzel viszsztatartóztatta.

De ime Leo arany századjában minden Muzsa felébred hoszsú álmából, 's új fényt ad hervadt borostyánjainak. Roma regi geniusa az omladványok felett lerázza magáról a' port 's felemeli tiszteletre méltó fejét. A' szobrászság a' vele testvér mester-

ségekkal újra feléled, a' kövek életet és formát nyernek, a' felemelkedő templomokban uj énekek zengedeznek; Raphaël képeket ír, 's Vida énekel. Halhatatlan Vida, kinek homlokát a' költő borostyánja 's a' kritikus repkénye veszi körül: Cremona mindenkor fog nevedben kevélykedni 's mint fekvésével, úgy hírével is Mantuával határos lenni.

De nem sokára a' Muzsa Latiumból elkergettetve kegyetlen fegyverek által régi honját elhagyta. Ettől fogva a' mesterségek az egész éjszakon elterjednek; de a' kritika leginkább Frantziaországban virágzik: az engedelmességre szokott nemzet elfogadja a' regulákat, 's Boileau úgy uralkodik közöttök, mint Horátz.

Mi vitéz Brittonok nem követtük a' külföldieket, hanem valamint meggyőzetlenek, úgy tsinatlanak is maradtunk; a' lélek szabadságában kevélykedvén, most is megvetettük a' Romaiakat, mint hajdan. De még is voltak néhányan, kik kevesebbé kevélyek, szerényebben gondolkoztak, a' régiek ügyének igazságát megesmerték 's a' szép elmének alaptörvényeit nálunk is tanították. Ilyen volt az a' Muzsa, melly azt mondotta, hogy a' jól írás a' természet remeke; ilyen volt Roscommon, ez az egyeránt tudós és jólelkű, nemes származású és gondolkozású férjfi, ki Roma 's Görögország talentomait 's a' magáén kívül minden költő bétét tökéletesen esmerte. Ilyen volt ujobban Walsch, a' Muzsa bírálója és barátja, ő a' gántsolásban 's ditsérésben egyeránt igazságos, a' hibák eránt szelid, az érdem mellett büzgő, a' legvilágosabb ész 's a' leghüségesebb szív. Vedd megditsőült árnyék siratódtól ezen gyenge ditséretet; nem adhat neked egyebet az a' Muzsa, mellyet fiatal korában te tanítottál éneklésre, 's mellynek repülését te intézted. Ez már most vezérét elvesztvén, nem mérészel magasra emelkedni, tsak alatsonyan járó éneket próbál, 's megelégszik, ha éneke azt véghezviszi, hogy a' tudatlan saját hibájit érezze, a' tudós azt, a' mit tud, jobban meggondolja. Sem gántsolástól nem fél, sem ditsőségre

forrón nem vágy, a' ditsérésre gyors 's a' feddésre
is kész, a' hizelkedéstől és sértegetéstől egyeránt
idegen, nem hibátlan, de hibájit megjobbitni sem
kevély,

Sup. KIS JÁNOS,

B u c s u s z ó,

A' nap esti
Szinre festi
Könnyim'; alkonyom pirul,
Elhagy éltem égi kénye,
Boldog évim rózsafénye
Sűrű köd megé vanul.

Hűsen égneek
Ott a' kéknek
Távolán a' csillagok.
Kedves Emma! nem sokára
Bus magányim alkonyára
Néznek e' sugárzatok.

'S majd ha várva
Vár ez árva
Szív a' távol éjjelén:
Ugy tekintsz a' meszsze kékbe,
Mást emelsz királyi székbe,
Boldogulva más ölén.

HAMVAI.